

Je človek len vyvinutejší živočích?

Roman Cardal

2. augusta 2022 ✚ Spoločnosť ✚ Filozofia

Zdroj: pixabay.com

Jednou z najvýraznejších vlastností, ktorou sa ľudia odlišujú od zvierat, je ich schopnosť pôsobiť *rôznymi spôsobmi na svoje prostredie*. Na rozdiel od nich nie je determinovaný na to, aby sa správal podľa stále rovnakého vzoru. Lastovičky lietajú, lovia hmyz a stavajú si hniezda spôsobom, ktorý sa nijako nezmenil už tisíce rokov. Dnešné včely stavajú plásty, opelujú kvety rastlín a vyrábajú med presne tým istým spôsobom ako ich predchodkyne pred tisícročiami. Podobné správanie je charakteristické pre všetkých členov živočíšnej ríše. Pre človeka to však neplatí. Vo všetkých oblastiach svojho života dokáže používať rozum a vďaka nemu *sa jeho spôsob konania mení v každej generácii*. Vymýšľa nové prístupy, zdokonaľuje svoje vedomosti a zručnosti. Na prvý pohľad možno rozlíšiť čisto prírodnú krajinu od kultúrnej krajiny. Kultúrna krajina je krajina, ktorá nesie stopy vynálezu ľudskej činnosti.

To však nie je jediný dôležitý rozdiel, ktorým sa človek odlišuje od sveta zvierat. Dalo by sa dokonca povedať, že ide o tú *menej podstatnú odlišnosť*, akoby sa na prvý pohľad mohlo zdať. Existujú totiž ešte ďalšie vlastnosti, ktorými nerozumné bytosti nie sú obdarené. A práve tieto základné vlastnosti umožňujú človeku kultúrne ovplyvňovať svoje prostredie. Aké vlastnosti máme na mysli?

Presnejšie povedané nejde o mnohosť vlastností, ale o jednu schopnosť, ktorá sa navonok prejavuje v mnohých podobách, o ktorých možno hovoriť ako o kvalitách človeka. Táto schopnosť sa nazýva schopnosť *sebareflexie* alebo *návratu k sebe samému*. Ak je človek kultúrna bytosť, znamená to, že na základe svojho uvažovania dokáže meniť podmienky v prírode *vo svoj prospech* a dokáže to robiť rozmanitými spôsobmi. Vzhľadom na svoju schopnosť sebareflexie sa však neuspokojí a ani sa nemôže uspokojiť iba s racionálnym pôsobením na prírodu, ktorá je jeho hmotným domovom. Objektom jeho kultúrneho úsilia sa stáva *aj on sám*. Tak ako môže obrábať zem, pracovať s rôznymi predmetmi, pestovať rastliny a chovať zvieratá, dokáže pracovať *aj na zdokonaľovaní svojho vlastného života*.

V prvom rade sa môže venovať svojej telesnosti a podrobiť ju cieľavedomému tréningu. Ruský jazyk má pre to veľmi výstižný výraz: *fizkultura*, kultivácia už nie zeme a všetkého, čo je odlišné od človeka, ale kultivácia jeho fyzickej stránky. To môže mať mnoho podôb – od spôsobu stravovania, disciplinovaného

držania tela a štýlu pohybu až po jeho vonkajšiu úpravu, ku ktorej prispieva telesná hygiena, kozmetika, zdobenie (najmä u žien) a obliekanie. Tým sa však kultúrne možnosti človeka v žiadnom prípade nevyčerpávajú. Môžu sa rozvíjať oveľa hlbšie vo vedomom pôsobení na *vlastné emócie*. Človek, rovnako ako iné živočíchy, podlieha emóciám. Cíti radosť i smútok, oddáva sa nádeji i zúfalstvu, miluje i nenávidí, nosí v sebe rôzne túžby a niekedy sa ho zmocní hnev. Ale pretože je človek, jeho ľudskosť mu nariadila úlohu, ktorú by obyčajné zvieratá nikdy nedokázali splniť. Na rozdiel od nich totiž nemá týmto emóciám *iba podliehať*, ale má ich *ovládať a riadiť*. Aj tu môže zaujímať diametrálne odlišné postoje. Je známe, že v dejinách ľudského myslenia sa stretávame s presvedčením, že človek by sa mal úplne oslobodiť od svojich emócií a úplne ich vylúčiť zo svojho života (stoicizmus).

Iný názor tvrdí, že citové hnutia sú v človeku tak základné a hlboké, že im nie je možné nijako čeliť a jediné, čo je v našej moci, je dať im do služieb náš rozum (napr. Kalliklés). Kresťanstvo zaujalo iný postoj, keď tvrdí, že city nemožno z ľudského života úplne odstrániť (to by bolo neľudské a teda nežiaduce), ale treba ich *moderovať* (mierniť a usmerňovať). Ide totiž o *veľmi silné životné energie*, ktoré by bez systematickej a trvalej kontroly narástli do takých rozmerov, žeby človeka vážne poškodili a niekedy dokonca aj úplne zničili. Ak je však táto energia *zväzovaná rozumom a vôľou*, môžeme ju využiť na dosahovanie dobrých cieľov. Napríklad bezuzdný hnev je deštruktívny pre objekt, proti ktorému je namierený, aj pre subjekt, ktorý sa ním nechá ovládať. Na druhej strane, kontrolovaný hnev prispieva k prekonávaniu rôznych prekážok, ktoré stoja v ceste ľudskému sebazdokonaľovaniu.

Zviera nemôže pracovať so svojimi emóciami, pretože mu chýbajú ovládacie schopnosti rozumu a vôle. Rozzúrená šelma sa zrazu neupokojí pod zmierňujúcim vplyvom svojho kontrolného sebavedomia. Nemá žiadnu moc; prirodzené dynamizmy sa v ňom odohrávajú nezávisle od neho, tak ako sa v nás odohráva dýchanie alebo trávenie. Rozum a vôľa sú najzaujímavejšie schopnosti človeka, ktoré ho priamo a konkrétne definujú v jeho bytí. K ich výbave patrí aj *kvalita vzťahu k sebe samému*. Môžeme chcieť naše chcenie a môžeme myslieť naše myslenie.

V tom sa tieto schopnosti zásadne líšia od nižších poznávacích a snaživých schopností. Oko nevidí svoje videnie, ucho nepočuje svoju počutie, cit necíti svoje cítenie. Rozum však môže chápať svoje chápanie a vôľa môže chcieť svoje chcenie. Starí myslitelia označovali túto podivuhodnú skutočnosť slovným spojením *reditus completus ad essentiam suam* – úplný návrat k sebe samému.

Zvieratá s centrálnou nervovou sústavou majú určité zmyslové vedomie (o ktorom si sotva môžeme vytvoriť predstavu), ale táto koncentrácia nervových impulzov v jednom centre naráža na neschopnosť zmyslového života uvažovať o sebe samom. Ako sme videli, to, čo zmysly nemôžu robiť (vidieť ich videnie, počuť ich počutie atď.), to je pre rozum priamo konštitutívne. Rozum môže rozumieť svojej rozumovej činnosti a tak človek môže *rozumieť nielen svetu, ale aj sebe samému*. Tento reflexívny dynamizmus je základom nášho sebauvedomenia (vedomia seba samého a svedomia, ktoré sprevádza naše konanie).

Pritom je tiež nevyhnutné uvedomiť si, že aj chápanie seba samého je *sprostredkované aj kultúrou*. Nie je možné sa domnievať, že človek pochopí sám seba myslením, ktoré nie je kultivované. Sebapochopenie nie je automatická, „prirodzená“ vec. Kto sa nesnaží kultivovať svoje myslenie, nemôže poznať nič podstatné ani o svete, ani o sebe samom. Preto sa môže stať, že ľudia prežijú svoj neraz dlhý život bez toho, aby vedeli, kým vlastne sú. Prirodzené a teda automatické a bezprácne nie je faktické seba-poznanie, ale *iba túžba po*

ňom. Táto túžba nemôže zostať dlho nenaplnená, a preto je nutné ju nejako uspokojiť.

Kto sa nesnaží kultivovať svoje myslenie a nevynakladá úsilie o skutočné pochopenie sveta a seba samého, uspokojí sa s predstavami o svete a človeku, ktoré väčšinou pochádzajú z *ideologických dielní*. Vtedy dochádza k seba-zatemneniu identity človeka a rozumná bytosť míňa svoj cieľ. A dôsledky tohto prístupu možno dnes pozorovať takmer na každom kroku.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/je-clovek-len-vyvinutejsi-zivocich/>